

निर्माय तदीशानभागेन वग्रहदेवता स्थापनाय हस्तविसृतां वितस्तु द्दितां मेखलाद्वय
 उतां समचतुरस्रां उदग्रप्रवर्णां ग्रहवेदीं कुर्व्यात् ॥ तस्यां प्रथमो वप्रोद्यं गलोच्छा यो द्विती
 यः स्र्यं गलोच्छा यो द्वावपि द्यं गलविस्तारो कर्तव्यौ ॥ ततो वेदिमध्ये अष्टदलकमलं वि
 लिख्य तत्रैव हवर्णां वृत्ते निष्पूरयित्वा कर्त्तिकायां पत्रेषु च यथोक्तमंडलेषु ग्रहाणां मा
 वाहनं कुर्व्यात् ॥ तत्र गौमिलः कुंडस्य प्राकृड्दीप्यां वा प्राच्यामुत्तरतोपि वा ॥ चतुरस्रं
 चतुर्धरं कर्त्तव्यं ग्रहपीठकं ॥ ततः कर्त्ता कर्मदिवसात् पूर्वदिवसे हविष्याक्षनादिनिय
 मान् कृत्वा ॥ कर्मदिवसे स्नानादिनित्यं कृत्यं कृत्वा प्राञ्चुख उपविश्या च मयः गतोक्षपूज
 नं कुर्व्यात् ॥ अर्घ्यं संस्थाप्य ॥ सूर्यार्घ्यं दत्त्वा उन्नरर्घ्यं संस्थाप्य ॥ प्राणानायम्य कुशति
 लपवजलान्पाशय ॥ अथैह मादिदेशकालस्मरणात्तज्जमुकगोत्रोपनो मुकशमा

हं अमुक राशे रसुक शर्मणा अमुक स्य करिष्य माणा मुक कर्म रोग तेन न वग ह्याग कर्म
 ति निर्विप्रताकार्य सिद्धये पूर्वंगितेन भगवतो गणो भव रस्य यथा मिलितो पचौरै पूजनं क
 रिष्ये ॥ इति संकल्प पूर्वोक्त विधिना गणो शं संपूज्य ॥ मातृ पूजा ॥ मुदयिक भ्रातृ पुत्राह
 वा वनानि कुप्यात् ॥ तत्र संकल्पः अथेह अमुको हं अमुक स्य करिष्य माणा मुक कर्म रोग
 गतेन न वग ह्याग कर्म ति पूर्वंगितेन सर्व मुदय वा प्रये गण पति सहित गौर्वादिषो
 उश मातृणां यथा मिलितो पचौरै पूजनं करिष्ये ॥ इति संकल्प पूर्वोक्त प्रकारैर्मातृ पू
 जयेत् ॥ प्रतिज्ञा ॥ अमुक गोत्राणां अस्मन्मातृ पितामही पु पितामही नां अमुकी उदेवी
 नां नांदी मुखी नां तथा मुक गोत्राणां मत्स्य पितामह पु पितामहानां ॥ अमुका मुक
 देवानां वसु रुद्रादित्य स्व रूपाणां नांदी मुखी नां तथा मुक गो ० अस्मन्मातामह पु माताम

मुद्रा

हस्तप्रसातामहाअमुकासुकदेवानां नां० सपत्नीकानां वसु० करिष्य माशासुककर्मगिन
वग्रह्यागकर्मणि पूर्वगत्वेन सत्यवसुसंज्ञकविश्वेदेवा पूर्वकंसंक्षिप्तसंकल्पविधिना
नांदीमुखश्राद्धं करिष्ये वोनमोहद्विप्रिये॥ पुण्याहवाचनं कुप्याति॥ तथाअमुकोहंअमुक
राशेअमुकशर्मणा करिष्य माशासुककर्मज्ञः नवग्रह्यागकर्मणिसकलमंगलाभिः
कृद्यथं सर्वभूदयसा प्रये पूर्वगत्वेन ब्राह्मणद्वारा पुण्याहवाचयिष्ये तस्य पूर्वगत्वेन
वनरां विष्मणानां पूजनं वराणां वकरिष्ये इति संकल्प्य पुण्याहवाचनं कुप्याति॥ प्रति॥
सा संकल्पं कुप्याति॥ अथेह अमुकोहं अमुकराशे अमुकशर्मणा अमुकस्य देशं
तद्देशागोचरे अष्टवर्गे सर्वतो भुजे तैर्घातो वषट्फलं पिबामि तादित्यादि नवग्रहज
नितदुष्टदोषोपशान्तिं पूर्वकमुभफलप्राप्तये अमुककर्मणि नवग्रह्यागं क

रिष्ये तत्सर्वं गितेन कृता कृता वेशणा य आचार्य कर्म कर्तुं आचार्य स्वस्व कर्म कर्तुं वस्त्रा न्न
 त्वि कर्म कर्तुं न्न त्वि जा पूज न पूर्व कं वरणां करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ भूमि देवेति आचार्य विस्र
 त्वि जा मर्प्य दत्वा ॥ ॐ नमो त्वे नंता य नं यज्ञ मि ति च गंधा क्षता दिभिः संपूज्य यथा क्रमं
 वरणां कुर्यात् ॥ अथ ॥ एभिर्गंधा क्षत पुष्प पुष्पा फल डव्य यज्ञोपवीत माला वासो लंकराः
 करिष्यमाणः स्मिन्नवगृह्या ग कर्मणि आचार्य कर्म कर्तुं ॥ अमुक गोत्रं अमुक शर्मा
 त्वा आचार्य त्वेनाहं वृणो वृणो स्मीति प्रत्युक्तिः ॥ अंजलिं वधा आचार्य सुयथा स्वर्गेश
 कादीनां वृहस्पतिः ॥ तथा त्वं मम यज्ञे स्मिन्नाय्यो भव सुवत् वस्त्राणां वृणो वृणो ॥ एभिर्गं
 धा क्षतं करिष्यमाणः स्मिन्नवगृह्या ग कर्मणि स्वस्व कर्म कर्तुं ॥ अमुक गोत्रं ममुक शर्मा
 त्वां वस्त्रेनाहं वृणो वृणो स्मीति प्रत्युक्तिः ॥ अंजलिं वधा ॥ यथा वत्सुर्मुखो वस्त्रा सर्व वेद

नायकादीन्यञ्च॥ राहोरुत्तरे० उं भू विनायक इ० १॥ शनैरुत्त० उं भू विनायक इ० २॥
भू० वायो इ० ३॥ राहोर्दक्षिणो उं भू० आकाश इ० ४॥ केतोर्द० उं भू० अग्निने० इ० ५॥
सर्वेषामुत्तरे० उं भू० क्षेत्राधिपते इ० १॥ वास्तोष्यति वा वाहयेदित्येके० उं भू० वास्तोष्यते
इ० २॥ पूर्व० उं भू० इन्द्र इ० १॥ आग्नेये० उं भू० अग्ने इ० १॥ दक्षिणो उं भू० यम इ० १॥ अश्विन
उं भू० निष्कृति इ० ४॥ पश्चिमे० उं भू० वरुण इ० ५॥ वायवे उं भू० वायो इ० उत्तरे० उं भू०
कुवेर इ० ईशाने० उं भू० ईश इ० ७॥ उर्ध्वे उर्ध्ववृक्षा ईशाने० उं भू० वृक्ष न० इ० अधोवृ
क्षाने० अत्ये० अथ० उं भू० अनंत इ० १०॥ एवं संस्थाप्य० अक्षतान् गृहीत्वा॥ उं एतन्ने
देवसवितर्यज्ञं प्राकृर्वहस्यतयेव स्रगो॥ ते नयज्ञमवते नयज्ञपति ते नमामवा॥ १
उं मनोजतिर्जुषतामाज्यस्य बृहस्पतिर्यज्ञमिमं तनोत्व रिष्टं यज्ञं ६० समिमं दधानु॥

विश्वेदेवास इह मादयन्ता मोम्यतिष्ठ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः ॥ आदित्यादि नवग्रहाः सांगाः सवाहनाः सायुधाः
 सपरिवाराः अधिदेवता प्रत्यधिदेवता विनायकादि पंचलोकपालसहिता इत्यादि दशदिक्का
 लक्षेत्राधिपतिवास्तोष्यतिसहिता सुप्रतिष्ठिता भवन्तु इति प्रतिष्ठाप्य तदीशाने वरुणावा
 हनार्थं मृकलशुविधिना कलशं संस्थापयेत् ॥ अथ कलशस्थापनं ॥ गृहवेश्याऽग्ने
 र्वाग्निशानदिग्भागेऽवराधात्तु मयं मरामयं वा कलशं दध्यक्षत चंदनमाला चर्चितं विधा
 य ॥ कृताश्वत्थवटडंडवरुणक्षपंच पञ्चवसहितं वस्त्राच्छन् कलशं संस्थापयेत् ॥ भूमिस्पर्
 शनं ॥ तत्र मंत्राः ॥ ॐ महिष्योः पृथिवीवेन दुर्मयं जंमिमिक्षताम् ॥ पिपृता नो भरीमभिः ॥
 इति भूमिस्त्यक्त्वा ॥ ॐ ओषधयः समवदंत सोमेन सह राज्ञा ॥ यस्मै कृणोति वास्तसास्त ६०
 राजन् पारयामसि ॥ इति यवानक्षतान्वा तत्र स्थाप्य ॥ ॐ आजिघ्रुकलशं मयात्वा विशन्ति

गृहः
 २६

दवः पुनरुज्जानिवर्तस्वसानः सहस्रं धृष्टो रुधारा पयस्वती पुनर्मविशतादयि॥ इति क
लशस्यापनम॥ ॐ वरुणास्योन्नमनमसिवरुणास्यस्कंभसर्जनीस्योवरुणास्यऋतसद
नृत्यसि॥ वरुणास्यऋतसदनमसिवरुणास्यऋतसदनमासीद॥ इति गंगाजलम्॥
ॐ इमं मे वरुणा शुधीहवमद्यावमुज्य॥ त्वामस्युरावके॥ इति जलेनापूरणम्॥ ॐ पंच
नद्यः सरस्वतीमपियंतिसस्त्रोतसः॥ सरस्वती तु पंचधा सोदेशे भवत्सरित्॥ इति तिर्थ
दकेन पूरणम्॥ ॐ गन्धकारंदुराधपानित्युष्टं कशीषिणीम्॥ ईश्वरी सर्वभूतानां
तामिहोपहृये श्रियम्॥ इति गन्धं॥ ॐ ओषधयः समवदंत सोमै न सह राज्ञा॥ यस्मै
कृणोति वासरास्त ६० राजन्यामसि॥ इत्यक्षतान्॥ ॐ कांडाकांडात्प्ररोहंती परुषः
परुषस्परि॥ एवानो हर्वेषतनुसहस्रेण शतेन च॥ इति हवीं॥ या फलिनीर्वाअ फलाउ

ष३
अ५

22

मृदः॥ॐ हिरण्यगर्भः समवर्तताये भूतस्य जातः पतिरेक आसीत्॥ सदाधार पृथिवीं या
 मुने मां कस्मै देवाय हविषा विधेम॥ इति हिरण्यद्वयं वा॥ ॐ यदश्वायुवा सउपस्तृणं तप
 धीवा संम्या हिरण्यान्यस्मै संदानमवर्त्तन्त्यद्भ्यो शं प्रिया देवे वाया मयंति॥ इति रक्तवस्त्रेणा
 वेष्टनं॥ ॐ युवा सुवासाः परिधीत आगात्सउश्रेया भवति जायमानः॥ तन्वीरासः कव
 यऽन्नयंति स्वाध्यामनसा देवयन्तः॥ इति रक्तसूत्रेणा वेष्टनम्॥ गंगाजले न जले न वा व
 स्नातां स्नापयित्वा कलशे स्थापयेत्॥ ॐ आवस्ते वास्ते गोवस्ते ववसी जायता मा राष्ट्रे
 राजन्यः भूरिषव्योऽतिव्याधिं महारथो जायता मदीग्धीधेनुर्वीरान्नानाशुः सप्तिः पु
 रंध्रिर्वीर्योषाजिह्वूरयेष्टाः सभेयो युवास्तपयजमानस्त्यवीरो जायतां निकामेन॥ पर्जन्यो
 वर्षतु फलवत्येन ओषधयः पच्यन्तां योगक्षेमो न कल्पताम्॥ इति बुध्नाणां कलशे स्था

निकामे २

पयित्वा ॥ ॐ पूर्यादिविपरपतसु पूर्यापिनरापत ॥ वस्त्रेवविक्कीणावहाइषमूर्ज ६० शतकृतो ॥ इ
 तिकलशो परिधान्यपूर्यापात्रं न्यस्य ॥ ॐ तन्वायामिब्रह्मणा वंदमानस्तदा सास्तेयजमानो ह
 विधिः ॥ अहेउमानो वरुणो हवो ब्रुश ६० समान आशुः प्रमोषी ॥ इति वरुणमावाह्य ॥ अथ क
 लशामिमंत्रां ॥ ॐ सर्वे समुद्रांसलिलीर्था निजलदानदाः ॥ आयांतु यजमानस्य इरितक्ष
 यकारकाः ॥ कलशस्य मुखे विष्णुः कंठे रुद्रः समाश्रितः ॥ मूले तस्य स्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः
 स्थिताः ॥ कुक्षौ तु सागरां सप्त सप्त द्वीपा वसुंधरा ॥ ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदोऽथ थर्वराः ॥
 अङ्गैश्च सहिताः सर्वे कलशं तु समाश्रिताः ॥ अथ कलशप्रार्थना ॥ देवदानवसंवादे
 मथ्यमाने महोदधौ ॥ उत्पन्नो सितदाकुंभविधृतो विष्णुना स्वयं ॥ अर्जुनी गौतमी चैव चं
 दभागा सरस्वती ॥ कावेरिवैष्मवीरुद्रा गंगा चैव महानदी ॥ तत्रो ये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे

७५
 २८

धान्यराशिषष्टदलेश्शानेसप्तधान्यपुटकंस्थापयेत्॥ आजिघेतिधान्यराशिमष्टदलेश्श
नेसप्तधान्यपुटकंस्थापयेत्॥ आजिघेतिधान्यरासुपरिकुंभत्रयमीशानेकुंभैकंस्थाप्य॥ म
ध्यमं कुंभं पश्य आ पश्चादिनवऋग्भिः दक्षिणं प्रवृत्त इत्तचा उत्तरं गाय आजलेना पूर्य
इशानकुंभं इमं मेति पूरयेत्॥ ओषधय इति कुंभत्रये यवर्षा हितिलमाषकं गुणमाकमुद्रा
नक्षिपेत्॥ इशानकुंभे क्षतान्॥ या ओषधी इति कुंभत्रये उड्म्वरकुशः हवीरः कोत्पलः चं
पकः विल्वः विष्णुः कांतानुलसीवर्षा पशं रवपुष्पीशतावरी अश्वगन्धानि गुडी रक्तशर्षप
अपामार्ग पलाश पनशः जीवक प्रियंगु गोधूम व्रीहि अश्वत्थ इग्ध दधि घृत पद्म पद्मस
त्रनीलं न्यलसीत कुरं कुरं कुरं कुरं गुजावचा भद्रमुस्तकानि हाविश दौषधानि यथास
मवेक्षिष्याः इशानकुंभे सर्वेषां विधिः पित॥ ततः सर्वेषु कुंभेषु कुलशम्भापनोक्तरीत्या हवी

पंच पञ्चवास प्रसन्निका पंचरत्न हिरण्यादि क्षिद्यावस्त्रेण सूत्रेण ववेद्य ॥ वस्त्राणां स्थाप्य
 पूर्णपत्रा निनिधाय कुंभत्रयेण स्वस्थानी निधाय ते पुस्तकदलं श्वेतवस्त्रस्त्रयं निधाय
 मध्यमे गायत्र्या भुवनेश्वरी प्रतिमां दक्षिणेऽदित्यै रात्र्या सिद्धिं इक्ष्वाक्षि प्रतिमां उत्तरे सजोषे
 ति इंदु प्रतिमां स्थाप्य इशानकलशे दलं विलिख्य रक्षामभिमंत्र्या ॥ गृहाणा वास्य पूज
 यित्वा कुंभत्रये भुवनेशिमिंदाराणां मिदं वप्रतिष्ठाप्यः षोडशोपचारैः संपूज्य ॥ मध्यमे कुं
 भेऽप्यसहस्रमष्टशतं वा गायत्रीं जप्त्वा श्रीसूक्तं जपेत् दक्षिणेऽदित्यै इमां रुद्राय
 आनेपितः इमां रुद्राय स्थिरधन्वने ॥ इति वत्वारि सूक्तानि जपेत् ॥ उत्तरकलशे एका रुद्रा
 वृत्तिरुजाध्याये शन्न इद्राग्नीति सूक्तं जपेत् ॥ अथावाय्येऽग्ने दक्षिणा तस्त्रिभिः कुशैर्वस्त्रास
 नमास्ति र्यतत्र अग्ने पूर्वमार्गेण वस्त्राणामुपवेश्य आत्मासने यजमानासनं कृत्वा अयं प्र

७८
 १८५

शीयः उष्णे रूतः प्रागयैः कुशैराशनं यंकल्यवित्वाः प्रतिज्ञा पात्रं वरुणस्थाने पुंगंधा
शनं पुष्पैः संसृज्यः सव्यं कृत्वा जलेनापूर्य बुलारां पश्यन्मश्रिमासने निधाय उभया
मिकां कृत्वा भां मालम्पूर्वात्तने निदध्यात् कुशमुष्टिमादाय इशानाशु त्ररपथ्यं तं परि
स्तरणं कृत्वा उत्तरं कृत्वा पवित्रासादयेत्॥ पवित्रं कृत्वा पवित्रार्थं कुशत्रयं पवित्रार्थं द्वे कुशौ प्रो
क्षणी पात्रं आज्यस्थाली वरुस्थाली समार्जनं कुशोपश्रवणं यमनं कुशास्त्रयः प्रादेश
मात्रापालास्पृष्टिगधसमिधः श्रवः स्वादिशे हस्तमात्रं गव्यमाज्यं श्रीहितं इला पूर्णा पा
त्रं दक्षिणावशे वेति त्रिभिः कुशैश्च कुशेषु कृत्वा प्रोक्षणी पात्रं वामे कृत्वा दक्षिणे नष्टे लिता
दकमासिंध्यते न जलेन पवित्राभ्यामासादितं वस्त्रम् प्रोक्ष्य वरुमाज्यं शौस्थाप्याज्यो
परिचलं दुग्धं भ्रामयेत्॥ श्रवणं प्रत्यक्षं संमार्जनं कुशैः समृज्य प्रतिज्ञादकेनाभ्युक्ष्य

पुनः प्रतप्य दक्षिणतो निदध्यात् ॥ अज्यं च संयो हा स आज्यं पवित्राभ्यां मूर्धनि क्षिप्य अवे
 क्षवा मे नो मय मन्न कुशाना दा य आज्या क्ता स मिधः स मिधानि मिमिति ऊनेत् ॥ प्रोक्षत् ॥ द
 केन स पवित्रेण वसुक्क गृह्णते न सन्न त धारेण होमि यद्वयं इशाना युत्तर पव्यं तं निविश
 पवित्रे प्रलितायां निधाय प्रलिता न्यो मध्ये संस्व वधार ताथं प्रोक्षणी स्थाप्य वरदना
 मानम निवाह्य प्रतिष्ठाप्य वरदना मा मये नम इति संपूज्य द्रव्य त्यागं कुर्वन् ॥ उपो
 ह ॥ अमुको हं उ हर जो दर्शन शान्ति कर्मणि आ घरा ज्य भा ग देव ता भ्य आज्यं भुवने भवये
 इडा तै इडा यं गुहा दिभ्य आ ज्य च रुद्र वं ॥ महा व्या ह्मि देव ता भ्य सर्व प्राय विन्न देव ता भ्य
 पुजा पतये स्विष्ट कृते इद मा ज्यं मया परि न्य क्तं यथा देव त म सु इति संकल्प्य आ च्य
 व्यो वि ह्म ता न्वा रधो द क्षि ता जा वा च्य भ्रू वे ता ज्यं गृहीत्वा ॐ पुजा पतये स्वा हा इदं प्र

७५:
 १५०

जापतये नमः इति कृतं शेषं श्रोक्षराणां निक्षिपेत् ॥ ॐ इन्द्राय स्वाहा इन्द्रमिन्द्राय ॐ अ
ग्नेये स्वाहा इन्द्रमग्नेये ॐ सोमाय स्वाहा इन्द्रसोमाय ॥ इत्याद्या राज्ञा भागो कृत्वा गायत्र्या
हर्वाज्यतिलद्वयै प्रत्येकमष्टोत्तरशतं कृत्वा ॥ गृहसोमविधाय ॥ भूराद्यानवा कृत्वा
संश्रवशासनादि पूजापात्रदानात्तं कर्म कृत्वाः समुद्राहूमीति पूजाफलेन पूर्णा कृत्वा
त्वा ॥ गृहक्षेत्रपालवर्तिनं दत्वा आचार्य्याय गौंदत्वा भुवनैश्वर्यादिदेवानां मुंत्तं गंग
जनम् पूर्वकं विसर्जनं कृत्वा अतिविस्तृत्य भूयसी संकल्प्य दत्वा स्थापितं कुंभोदकमे
कत्रीकृत्य आपोहि ह्येति ५ इत्युज्ज्वलेति पावसानेन उभयं प्रकृतवचनं स्वस्तिदा विं
शं चैवकं जातवेदसे ॥ समुद्रज्येष्ठा त्रायनाम् ॥ इमा आपदेव स्पृता नमी शान्तिं त्वम
गुरुदत्तं मुमुहुरि भुवनस्य पितरं याते रूद्र शिवसंकल्प इत्युक्त्वा वृषभं वयं यौः शा

त्रिः सुखस्वा-इत्यभिपिच-द्यतछाया-आयुषधारण-रक्षाबंधनतिलकादिधारणाशीर्ष्यं
 हस्तोत्तमायुक्तान्नभोजयेत्॥ प्रथमं त्रैविध्यं मक्षतोपरि उपवेश्य-पतिप्रवृत्तिस्वीय-
 हरिडागंधपुष्पफलनामुलानि दद्युः नीराजयेद्युष्म-साचसलवशापूपमुद्रादीन्-
 दद्यात्॥ इति प्रथमं रजोदर्शनशान्तिः॥ अथ काकविष्णुपतनविचारः शान्तिश्चालि-
 ख्यते॥ आश्रमभ्यो यदा काको विष्णुं संपश्यते यदि॥ क्षीरवृक्षसमासूढस्तत्पतिश्चिरह-
 रतः॥ १॥ अक्षवृक्षसमासूढो विष्णुं संपश्यते यदा॥ तत्पलक्ष्मीक्षयं पतिविमिमासैस्त-
 कस्य दः॥ २॥ निरालम्बो यदा काको विष्णुं संपश्यते यदा॥ शिरसि पतते यस्य पत्न्या संत-
 ममुदमा॥ ३॥ स्कन्धे वा अथवा पृष्ठे विष्णुं संपश्यते यदा॥ भ्रातृनाशो भवेन्नस्य यथा
 देशना संनमः॥ ४॥ बाहौ पतति विष्णुमित्रनाशो भवेन्नथा॥ कुक्षौ पतति हंसा

७५
 १५१

भुङ्क्ष्वरोगमादिशेत् ॥ ५ ॥ गुणे पतति यस्मैव पुत्रनाशो भवेत्कवम् ॥ दुःखं पुजानुनोर्यस्य का
कविष्टिषु पश्यते ॥ ६ ॥ तद्वाहनस्य नाशं च भयं राज्यस्य दृश्यते ॥ चरतो पतने यस्य देश
स्यागं भवेत्तदा ॥ ७ ॥ निरालंबो यदा का कश्चेत विष्टां करोति व ॥ उत्तरे पूर्वदिग्पातिशत्रु
नाशो भवेत्तदा ॥ ८ ॥ याम्यां परंदिशं याति कृत्स्नविष्टी लुप्यते ॥ अवेमेकाद्रवे मृत्यु
सर्वनाशो भवेत्तदा ॥ ९ ॥ यस्यां गे पतते विष्टा स वैलं स्नानमाचरेत् ॥ वस्त्रागो भवेत्तस्य
सद्यः शात्रिकोति स ॥ १० ॥ धेनुरेका च दानव्या सर्वालंकारशोभिता ॥ पचरत्न श्वदात
व्यं दक्षिणां शक्तिनोभ्यसेत् ॥ ११ ॥ सतिलं मधुना होममष्टोत्तरशतं चरेत् ॥ आत्मकष्टं
समुत्वेन वामे कलत्रनाशनम् ॥ १२ ॥ शिरसि पतते यस्य घण्टा मासं तस्य मृत्युदो ॥ का
कपत नृहस्यात्र निर्धनत्वं समाचरेत् ॥ १३ ॥ धनवान् धनहीनस्याह्निमन्तुत्त्वजि

ना॥ इति॥ शुभे हि शान्ति सामग्रीं संपाद्य ब्राह्मणानि मंत्र्यः प्रातस्त्रात्वा॥ अहते धौतवाससीप
 धाय नित्यकर्म समाप्यः शान्तिं भूमावागत्य आसने उपविश्य क्षीपं प्रज्वाल्य च स्वकर्मपात्रं
 रचयित्वा स्वस्तिवाचने पठित्वा दीपपूजां विधाया सूर्याचार्यं दत्त्वाः पूर्वोक्तप्रकारेण गते
 शंसं पूज्य॥ प्रधानसंकल्पः॥ अथैह जन्मकोहं मम शरीरे का कविष्ठा पते न जन्मसंकला
 रिह्य निवृत्तिपूर्वक दीर्घायुः प्राप्तये शान्तिकारिष्ये तद्गुणत्वेन सकलमंगाभिहृद्यर्थं सर्वा
 भुक्ष्या वा प्रये गता सहितं गौर्व्यादि द्यौः शमात्तृणां पूजनं नाडी श्राद्धं पुण्याहवाचनं
 अग्निस्थापनं आचार्यवृत्तं शोवरकरशस्थापना गृहपूजनाग्निपूजनं हवनं निवे
 दिष्ये॥ इति संकल्प्य मातृपूजनं नाडी श्राद्धं पुण्याहवाचनं अग्निस्थापनं आचार्यवृत्तं
 शोवरकरकलशस्थापनं रक्षाविधानं गृहस्थापनं पूजनं वृत्तं वरणादिपञ्चदशरात्रं

७५:
 १५२

शकुंडिकाकरणानि पूर्वोक्तशित्याविधाय आद्या राजभागौ कृत्वा हिरिटि-भिरिटिकाकचं जला-
यखा हा ॥ अथ मेभ्यो नमः भवपदेभ्यो नमः वायसेभ्यो नमः पापहो गिभ्यो नमः ॥ यमहर्तेभ्यो नमः
इति मंत्रविभागेनाष्टोत्तरशतं कृत्वा उत्तरतंत्रं समाप्य दक्षिणादानादिककृत्वा भिक्षादि-
कुर्यात् ॥ ॥ इति काकपिष्टपतनशांतिः ॥ ॥ अथ मेषसंक्रमणशांतिः ॥ ॥ आसनेऽ-
पविश्य दीपं पुज्वा त्याज्यगणेशं पूजयेत् ॥ अथैह ॥ अमुको हं करिष्य मासा मेषसंक्रम-
णशांतिकर्मणि पूर्वंगित्वेन भगवतो गणपते र्यथा मिलितो पवारैः पूजनं करिष्ये ॥ इति सं-
कल्पः ॥ गणेशं संपूज्य पुर्याहं वा वयित्वा प्रधानं संकल्पं कुर्यात् ॥ अथैहत्यादि ॥ अमुकश-
महिं निजनक्षत्रात्संगातिनक्षत्रस्य विषुवत्पुरुषवामपादपतनसूवितारिष्टनिवृत्त्य-
र्थं रुद्रयामलोकप्रकारेण शांतिकर्महिं करिष्ये तत्र आवाप्य कर्मकर्तुं कृताकृता वे

क्षणायावुल्लकर्मकर्तुं च वाय्वस्त्वुल्लसाः पूजनं वरणां च करिष्ये इति संकल्प्य वासरोभ्यो-
 उपचंदित्वा गंधाक्षतपुष्पैः संपूज्य- सभिर्गंधां करिष्यमाणामेष संक्रमणशान्तिकर्म-
 तिजावाय्वत्वेन त्वामहंवृणो वृतोऽभावाय्वत्सु यथा० तथा सभिर्गंधाक्षतं करिष्य-
 माणामेष संक्रमणशान्तिकर्मति वल्लकर्मकर्तुं वल्लत्वेन त्वामहंवृणो वृतो यथा च
 नुर्मु० वल्लभवद्विजोत्तम इति प्रार्थयथा विहितं कर्म कुरु कुरु करवाम इति प्रत्यु-
 क्तितत उवाचार्थं इति लेग्निमुपसमाधाय वरदाग्निमावाह्य- ईशाने विधिना कल-
 शं संस्थाप्य तत्र वल्लसाहितं दिनवशहराणां वात्य संपूज्य रक्षां विधाय दक्षिणातो व-
 ल्लसा मासने उपवेश्य प्रणीता प्रणयत्यादि पशुलक्षणां तं कर्म कृत्वा ततो माधवप-
 तिमा मग्न्युत्तारणपंचामृतक्षालनपूर्वकं संस्थाप्य सततं इति प्रतिष्ठाप्य अथैह

७५
 १५३

निजनक्षत्रात्संक्रातिनक्षत्रस्यविषुवत्पुरुषवामपादपदतत्सूचितसकलारिष्टनिवृत्त्य
र्थं सुवर्णपुतिमायां माधवस्य यथा मिलितो पवारैः पूजनं करिष्ये ॥ इति संकल्पः ॐ अ
ग्नि मूर्धादिवः ककुत्पत्तिः पृथिव्याऽअयम् ॥ अथां रेतां ॐ सिजित्वति इति मंत्रेणावाह
नादिनी निराजनानां षोडशोपवारैः संपूज्य विशेषतः श्वेतवस्त्रेणाश्वेतपुष्पैः संमुखये
त् ॥ तत उवाच्यो हस्ते पुष्पांजलिं गृहीत्वा प्रार्थयेत् ॥ नमो बुधस्तपदेवाय गोब्राह्मणहि
ताय च जगद्धितनमस्तेस्तु ब्राह्मि मां शरणं गतम् ॥ इति प्रार्थितो वरदाग्निं संपूज्य यमा
नोऽव्यत्यागं कुर्व्यात् ॐ मुकोहं श्रुतिस्मृ० निजनक्षत्रात्संक्रातिनक्ष० विषुवत्पुरु
षवामपादपदतत्सूचितारिष्टशान्त्यर्थं मध्याह्नशर्करादव्यैः अष्टोत्तरशतसंख्यया
यक्ष्ये तत्र आद्या राज्ञा भागदेवताभ्यः संपादिता मिदमाज्यं माधवा इदं मध्याह्नशर्क

राड्यं महाया इति देवताभ्यः सर्वप्रायश्चित्तदेवताभ्य इदं माज्यं प्रजापति स्विष्टे कृते च म
 या परित्यक्तं यथा देवतमस्तु इति द्रव्यत्यागं विधाय बुलादारध्व आचारज्य भागौ कृत्वा
 मध्वाज्यशर्कराद्व्यैः ॥ ॐ महा २ इत्युक्त्वा हस्त षोडशी म चतुर्हं तु पाप्मानं यो स्माहे
 ति उपया मग्नो हितो सिमहे दाय त्वेष ते योनिर्महे दाय त्वा हा इदं माधवाय त्यागः ॥
 इति मंत्रेण अष्टौ त्रसहस्राद्यष्टशतसंख्यया वा जुहुयात् ॥ ततो भूरादि नवा कृति कृ
 त्वा ततो संख्यवशा शनादि पूर्ण पात्रदानां तं कर्म कुर्यात् ॥ अथैह ॥ एतन्मेष संक्रांति शो
 निकर्मणा सागफल प्राप्तिं ॥ अपूर्णा पूर्णाथ इदं पूर्ण पात्रं स सुवरां विस्तरो न भूय महं
 संप्रददेत् सत् ॥ ॐ अक्र कर्म कर्म कृतः सहवा दामयो भुवा देवेभ्यः कर्म कृत्वा स मेत स
 वा भवः ॥ इति मंत्र पाठं कृत्वा उत्तरा ग पूजा विधाय पूर्णा कृति कृत्वा दक्षिणा संकल्पः ॥

७५
 १५४

अथेह० अमुकोहं निजनक्षत्रात्संक्रातिनक्षत्रस्य विषुवतुरुषस्य वामपादपतनं सूचि
तासकलारिष्टशात्पथं हृदलोक्रयुक्कारेण कृतस्य शात्रिककर्मणाः सांगता सिध्यथं इदं
सुवर्णागोप्रत्याम्रायीभूतं द्रव्यं वा ॥ तथा ॥ इमां सुपूजितां सौवर्णीमाधवप्रतिमां आवाह्या
पदानुमहमुत्सजेत सन्नेमम ॥ तथा कलशमध्ये आवाहितानां वरुणा सहितादित्यादि
नवगुहाणां पूजायाः सांगता सिध्यथं इमां भूयसीदक्षिणां नानात्रेभ्यो वा स्रोतोभ्यो विभ
ज्यदास्ये श्रीमाधवप्रीतये सिद्धान्तेन दास्यतां भोजयिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ भूयसीदत्वा
पुण्यपक्षमापयेत् ॥ ततोऽभिषेकघृतच्छायारक्षाबंधनतिलकाशीर्गुहणं कृत्वा
मंत्रतस्तंत्रतद्धिदं देशदेशकालाहवस्तुतः ॥ एवं करोति निद्धिदं नाम संकीर्तने प्रभा
ततो मिं विसर्जयेत् ॥ गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थाने परमेश्वर ॥ यत्र वेवृक्षा दयो देवास्त

न गच्छताशनः॥ इदं कर्म श्रीमाधवाय्यं रामस्तु यस्य स्मृत्वेति पठेत् ततो ब्राह्मेः सहस्रं जीत
 इति मेव संक्रमणशान्तिः॥ ॥ अथ तुलासंक्रमणशान्तिः॥ अर्घ्यं संस्थाप्य प्राणा नायस्य
 गणेशं संपूजयेत् संकल्प्य॥ अथैह॥ अमुको हं करिष्यमाण तुलासंक्रमणशान्तिकर्मणि
 पूर्वगित्वेन गणपते पूजनं करिष्ये इति संकल्प्य पूर्वोक्तप्रकारेण गणेशं संपूज्य पुष्पाह
 वाचनं कुर्व्यात्॥ अमुको हं करिष्यमाण तुलासंक्रान्तिकर्मणि सकलमंगलाभ्युदये प्रा
 न्नये पूर्वगित्वेन ब्राह्मणद्वारा पुष्पाहं वाचयिष्ये न दंगतया ब्राह्मणानां पूजनं वरणां च
 करिष्ये इति संकल्प्य ब्राह्मणानां संपूज्य वत्वा॥ पुष्पाहं वाचयित्वा प्रधानसंकल्पं कुर्व्या
 त्॥ अथैह॥ अमुको हं निजनक्षत्रोत्संक्रान्तिनक्षत्रस्य विषुवत्पुरुषस्य वा मपादपत
 नस्तूवितारिष्टशान्त्यर्थं हृदयामलोक्तप्रकारेण शान्तिकरिष्ये न स्य पूर्वगित्वेन आवा

७५

१५५

अथ कर्मकर्तुं आचार्यस्य बुद्ध्या कर्मकर्तुं बुद्ध्याः पूजनं वरणां च करिष्येत नोऽर्थादिभिः संपू-
ज्य वृक्षाद्यान् एभिर्गंधाक्षतपुष्पपूजाफलद्वयै शान्तिकर्मणि ॥ आचार्यत्वेन त्वाम-
हं वृणोत नोस्मी ॥ आचार्यस्तु ० तथा एभिर्गंधाक्षत ० कृता कृता वैशस्या यदुत्तमेन त्वाम-
हं वृणोत नोस्मी ॥ यथा वतुर्मुखो ० यथा विहितं कर्म कुरु ॥ करवाम इति प्रसुक्तिः तत-
आचार्यस्थंडिले ग्निमुपसमाधाय वरदनामानमग्निमावाह्य ॥ ईशाने विधिना क-
लशं संस्थाप्य तत्र ग्रहाणां वा संपूज्य रक्षां विधाय ततो गोविंदप्रतिमामग्नौ तारणा-
पूर्वकं पंचामृतेन संस्त्राप्य एतेन इति प्रतिष्ठाप्य पूजनसंकल्पः ॥ अमुको हं निजन-
क्षत्रां संक्राति नक्षत्रस्य विषुवत्पुरुषस्य वामपादपतनसूचित सकलारिहृनि-
हृति पूर्वकं दीर्घायुशरोगाभ्युदयप्राप्तये गोविंदप्रतिमाया पूजनं करिष्ये इति ॥

संकल्प्य पूजनमंत्रं ॐ विष्णो रराटमसि विष्णो भ्रष्टे स्थो विष्णोः स्फुरसि विष्णोः कुबोसि
 वैष्णवमसि विष्णवेत्वा अनया ऋचया षोडशोपचारैः संपूजयेत् ॥ ध्यानं अधः श्रुत्वा
 गदाभूर्देवामयोः करयोः क्रमात् ॐ ईशं स्वमधः पद्मं गोविन्दो दक्षिणांगके ॥ आवा
 रुनादिनीराजनांतं विधाय ॥ पार्थयेत् ॥ नमो ब्रह्मरूपदेवाय गोब्राह्मणहिताय
 च जगद्धितनमस्तेस्तुवाहि मांशरणागतं ॥ एवं स पूज्यः ब्रह्मोपवेशनादिपंचश्रृंखला
 त्तं कर्म कृत्वा हवनाये मधुक्कोटं स्वरद्वयं संपाद्य ॥ वरदाग्निं प्रतिष्ठाप्य संपूज्य ॥
 यजमानो द्व्यत्पांगं कुर्यात् ॥ ॐ मुकोहं निजनक्षत्रात्मकांतिनक्षत्रस्य विप्रवत्सुरु
 षवामपादपतनसूचितारिहृशांत्यर्थं मष्टोत्तरशतसंख्यया आज्यमधुक्कोटं वर

७५
 १५६

समिद्धैरहं यक्षो तत्र आशाराज्यभागदेवताभ्य इदं संपादितमाज्यं गोविंदाय म
धुमुक्तोऽंवरद्वयं महाव्याहृतिदेवताभ्यः सर्वप्रायश्चित्तदेवताभ्या इदमाज्यं पुजा
पतयेत्सिद्धकृदग्नयेव मया परित्यक्तं यथा देवतमस्तु इति द्रव्यत्पागं विधाय बु
द्ध्वा त्वारध्व ॥ आशाराज्यभागौ कृत्वा उं भुक्तुं ज्योतिश्च विच ज्योतिश्च सत्यज्योति
श्च ज्योतिष्माश्च भुक्तुं जभ्रुत पाश्चात् ॐ स्वाहा इति मंत्रेण यथा शक्तिमधुमुक्तोऽंवर
रेहं मः कार्यः ॥ उं वराभावे तिलाज्यै जुहुयात् न तो भूराशान वाहुती कृत्वा संस्व
वप्राशनादि पूर्णपात्रद्वयान्नं कर्म द्रव्यं ॥ अथेह उं मुकोहं कृतस्य नुलासं का
तिशान्तिकर्मणा सागफलश्राव्यं अ पूर्णपूर्णार्थं इदं पूर्णपात्रं स सुवरां विस्तरौ

तुभ्यं संप्रददे ॥ ॐ नमस्तत् ॥ ॐ अंकन कर्म कृत स ह वा वा मयो भुवा ॥ देवेभ्यः कर्म कृत्यास्तं
 प्रेत स वा भुवा ॥ इति मंत्रपाठं विधाय ततः पूजां कृत्वा उत्तरांग पूजां विधाय ॥ अमुको हं
 निजन क्षत्रात्संक्रान्तिन क्षत्रस्य विषुवत्पुरुषस्य वामपादपतनसूचितारिष्टशान्ति
 पूर्वक दीर्घायुशरीरगोभुदयावाप्लयेरुद्रयामलोक्तप्रकारेण कृतस्यैतन् शान्तिक
 मणाः साङ्गफलप्राप्त्यर्थं इदं सुवर्णं गोपुत्पास्नायीभूतं द्रव्यं वा तथा सुपूजितां इमां गो
 विंद प्रतिमां च आवाप्याय दास्ये ॥ इति संकल्पदानप्रतिष्ठाप्रतिमादानप्रतिष्ठासि
 ध्वर्थं इदं सुवर्णं निक्षुपीभूतं द्रव्यं वा वासराय दास्ये तथा कलशमध्ये आवा
 हिता नो वरुणा सहितादित्यादि नवग्रहाणां पूजाया सांगता सिद्धिर्वाप्त्यर्थं इति ॥

७८
 १५७

कर्मणः साधुफलप्राप्त्यर्थं इमां भूयसी दक्षिणां नाना गोत्रेभ्यो वास्तरोभ्यो विभज्य दा-
स्ये तथा श्रीगोविंदप्रीतये सिद्धांतेन वास्तुराभोजयिष्ये इति संकल्प्य दक्षिणां पु-
तिमां च दत्वा भूयसी दक्षिणां च दत्वा प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥ ततोऽभिषेक रक्षा च ध-
नं च तच्छायादिशमं विधाय ॥ तिलकांशीगुह्रां च कृत्वा ॥ न च तस्मात्तद्विद्वं देशका-
लाहं वस्तुतः सर्वकरोति निच्छिद्रं नाम संकीर्तनं प्रभोः ॥ इदं कर्म श्रीगोविंदार्चना-
मस्तु यस्य कर्ततेति पठेत् ॥ ततोऽग्निं विसर्जयेत् यथा संख्या वास्तुराभोजयि-
ष्या इहैः सह भुंजीत ॥ इति बुलासक्रमणशान्तिप्रयोगः ॥ अथ गुह्राणि निमित्त-
कशान्तिः स्नानविधिः ॥ ५ परागात् पूर्वफलशवगुह्यं संस्थाप्य पुराया हं वा च

यित्वा **म**दपीठे उपविश्य मस्तके सुवर्णादिपट्टधारणं कृत्वा **अथैह०** अमुकोह०
 मम जन्मराशि संज्ञाताऽमुकोपरागस्तु चित्तकलारिहृनिवृत्त्यर्थं शांत्यर्थं चतुर्भि
 कलशैः स्थानं करिष्ये ततः सोमं वज्रं धरो देवहृत्पादि मंत्रैरभिषिञ्च्य स्नात्वा ततो
 वस्त्रं परिधाय **आचार्य** चारानिले **आ**हति होमं अहोत्ररसहस्रं शतं वा कारयेत्
 उत्तरतः तत्र समाज्य गोदा जं भूयसी दानं कृत्वा सुवर्णपट्टधारणं मुक्तिपदार्थं
 कुर्यात् **गृह** तां वा वज्रावतं तावती कयेत् **ततः** स्नात्वा पट्टं बालं ताप दद्यात्
 एवं कृते कल्याणं भवति पद्ये परिलेख्य मंत्राः अभिषेकः **यो** सोमं वज्रं धरो देव आ
 दित्यानां प्रभुर्मतः **सहस्र** नयन श्रृंगं दृग्गृहपीठं च पोहति ॥ १ ॥ **चतु** मरुस्थाने

गृहः
 १५८

सूर्यग्रहे सर्वत्र सूर्ये च ग्रहकर्तव्यः मुख्यः सर्वदेवानां सत्ताधिपतिरिति च
चंद्रो परागसंभूता मन्त्रिणी अं व्यपोहनु ॥ २ ॥ एकमसाक्षिरोक्ता रौधमेमहिषवा
हनः ॥ यमचंद्रो परागोत्पन्नगृहीतं व्यपोहनु ॥ ३ ॥ रथोगणाधिपसाक्षानिला
जनसमप्रभः खड्गहस्तोति भीमश्वगृहीतकपोहनु ॥ नागपाशधरो देवसदाम
करवाहनः ॥ चंद्रो परागकुलुषं वरुणो मे व्यपोहनु ॥ ५ ॥ प्राणान्योपि हिलोकानां स
तकृत्स्नमगप्रियः ॥ वायुचंद्रो परागोत्पन्नगृहीतं व्यपोहनु ॥ ६ ॥ यो सौ निधिपतिर्देव
पीनाक्षि वृषवाहनः ॥ चंद्रो परागदुरितंधनदो मे व्यपोहनु ॥ ७ ॥ यो साविं उधरो देवः पी
नाक्षि वृषवाहनः ॥ चंद्रो परागपापानि निवारयतु शंकरः ॥ ८ ॥ त्रैलोक्येयानि भूतानि स्था
वराणि चराणी च ॥ प्रह्वविस्वर्कहृदा दहंतु मम पातकं ॥ ९ ॥ ॥ इति पद्योपरिलेखः

स्वमंत्राः। अथ कलशोपधयः सप्तमन्त्रिः० पंचागव्यः पंचरत्नः पंचचक्रः पंचपत्र
 वाः गोरोचनाः पद्मः शंखः कुंडुमः रत्नचंदनः शिपिकटिकपिः। गगाजलम्भेन शर्प
 पागुरमहवाघारः विष्णुकोताशतावरीवरासहदेवीहरिडादाहृहरिडाकाहता
 वदौषधंकलशोपनिक्षिप्त्वा स्नायादिति। इति ग्रहणानिमित्तकस्नानविधिः मत्स्य
 पुराणे॥ यस्य राशिसमासाद्य भवेद्ग्रहणसंभवः तस्य स्नानं प्रवक्ष्यामि मंत्रौ च
 धिसमं न्वितं॥ सूर्योपरागे संप्राप्ते कृत्वा द्वास्तृणा सिंचने॥ संपूज्य चतुरो विप्राः
 भुक्तमाल्यानुलेपनैः पूर्वमेवोपरागस्य समानीयोपधादिकं। स्थापयेच्चतुरकुंभ
 नगुप्तसागरानिवेति अथ गृहो हेमनागदानं अथेह। उगुको हं मम जन्म रा
 शिसंजाता उगुको परागसूचितं सकुलारिहृशांति पूर्वकक्षीपांतिः प्राप्नयेद्दं

७८ः
 १९९

सुवर्णनिर्मितं हेमनागं स सुवर्णं ब्राह्मणाय दास्ये ॐ नमः नमः दानवाक्यं नमः
मयमहामीमसो मस्तु प्रमर्दनं हेमनागप्रदानेन नमः शांतिकरो भवेति ॥ अ
थ नृषभदानम् ॥ गणेशं नत्वा ॥ कर्मपात्रं रवयित्वा ॥ ब्राह्मणं वृषभं वपुरनस्था
प्य ॥ संकल्पं कुर्यात् ॥ अथ हे ॥ देशकालस्मरणान्ते ॥ अमुकगोत्रो मुकताशिरमुक
शर्मा अहं मम आजन्म कृतं सकल पाप क्षयं ह्यस्तु फलावाप्ता ये सां वसदा
शिवाय ये च नृषभदानं करिष्ये तदगत्वेन प्रतिगृहीत्वा ब्राह्मणाय पूजनं वरणां च
नृषभस्य च पूजनं करिष्ये ॥ इति संकल्पः ॥ ब्राह्मणं संपूज्य ॥ नृषभं पूजयेत् ॥
धर्मस्वरूपपिरो नृषभाय नमः ॥ इति मंत्रेण संपूज्य वस्त्रमालादिभिर्विभूष्य

सुवर्णहस्तेरुत्वाककुदप्रदेशेभूत्वासंकल्पः॥ अथैह० अमुकोहंसकलपापक्षधाराय
 धातुफलावाप्तये श्रीसांवसदाशिवप्रीतये अमुककोमः॥ इदं सुप्रजितयथाशक्तलक्ष
 तंसुवर्णविषमं अमुकशर्मतेवाप्रणायतुभ्यं महंसंप्रददेजं तत्तन्नममदानवाय
 म् धर्मस्तत्तुपन्नपेराजगदानंदकारकः॥ अथ मूर्तेरधिष्ठानमतपाहिसनातनः॥ इति
 वृषभदानप्रतिष्ठासिद्धार्थं इदं सुवर्णविहिदैव तं दास्ये तत्तत्तत्॥ ततो भूयसीं कुर्व्या
 त्॥ ककुदप्रदेशे स्वस्तिकाया इति वृषभदानप्रयोगः॥ अथ भूमिदानम्॥ सर्वभूताश्च
 पाभूमिर्वराहेण समुद्रता॥ अनंतशस्त्ररुलदा अतः शान्तिप्रयच्छुमे॥ उं देयभू संवे
 धिमृत्विडंतामुपात्रे संस्थाप्य संपूजयेत्॥ अर्घ्यं संस्थाप्य प्राणानाथेभ्यः ध्यायेत्॥ शुक्ल
 वर्णा महीकाया दिव्या भरणभूषिता॥ चतुर्भुजा सौम्यवपुर्वं द्वाशंसदशंवरा॥ एतपात्रं

शस्य पात्रे पात्रमोषधि संयुतम् ॥ पत्रं करे च कर्तव्यं भूयो यादव नंदन ॥ दिग्नागानां चतुर्णां
साकार्याष्टसु समागमा ॥ इति भूमिदानम् ॥ ॐ हविर्भूतमः ॥ इति पंचोपचारैर्देयभूतसंबं
धिमृत्पिंडं पूजयेत् ॥ ततः अर्घ्यं हेत्यादि ॥ ॐ हं यथोक्तफलावाप्तये भूमिदानं न न्यफलप्राप्त
र्थं इमां भुवं विलुदेव तं ॥ अमुकगोत्रायामुकशर्मणो ब्राह्मणाय नृभ्यं प्रददे दानवाक्यम् ॥
यथा भूमिप्रदानं स्पृकलां नार्हति षोडशी ॥ दानान्यन्यानि मे शांतिर्भूमिदानाद्रयेति ह इमं
त्रमुचरदद्यात् ॥ कृतैतद्भूमिदानं प्रतिष्ठासि धर्मं इदं सुवर्णं विहि देव तं ब्राह्मणाय दास्ये न
स्तत् ॥ इति भूमिदानम् ॥ अथ द्वागदानम् ॥ ॐ अर्घ्यं संस्थाप्य प्राणानां यम्यगंधाक्षतादिभिः
द्वागसंपूज्य संकल्पयेत् ॥ अमुको हं श्रुतिस्मृति ७० सलवरां इदं द्वागं ब्राह्मणाय दास्ये
द्वागदानं प्रतिष्ठासि धर्मं इदं सुवर्णं विहि देव तं ब्राह्मणाय दास्ये ॥ दानवाक्यम् यस्मात्तं

सर्वयशानां मंगलेन व्यवस्थितं। यानं विभावसो नित्यमतः शान्तिं प्रयच्छमे। इति सवरां पृ
 ष्ठदेशे संकल्प दद्यात्। इति छागदानविधिः। अथ गुडदानं देयं ब्राह्मणायो पूजां विधाय
 अमुको हं उः खदौर्भाग्यलक्ष्मीसामनुत्पत्तिकल्पशतावधिं न देवीलोकमहित्वत्तु न्नर
 सप्तक्षीपाधिपत्वभवनकामश्च देगुडं ब्राह्मणाय दत्वा स्येतत्तन्नममदानवात्समं प्रणवः
 सर्वमंत्राणां नारीणां पार्वती यथा तथारसोनां प्रवरः स देवेभ्यः सौमनः मम तस्मात्प्रसं
 क्ष्मीददस्व गुडं सर्वदा। इति गुडदानम्। अथ उपानदानविधिः। अमुको हं हर्ष उक्तात्मक
 त्कगोलोकाधिकरणकवासकामश्च मे। उपानह उक्तानां गिरो देवतेषु ब्राह्मणाय दत्वा स्ये
 न वाक् उपानहो प्रदास्यामि कंठकादिनिवारणे सर्वस्यानेषु सुखदायकैः शान्तिं प्रयच्छ
 मे। अथ लोहदानम्। लोहं ब्राह्मणाय पूजादिविधाय। अमुको हं उः महास्थैर्व्यप्राप्तिका

गन्धेन प्रतिगृहीतवास्त्राणां पूजनं वरणां च करिष्ये वास्त्राणां गंधादिभिः संपूज्य यदर्चनं कृ-
ते विप्रतव वस्त्रं स्वतः पिण्डं तत्सर्वं मम दीनस्य विसृज्ये तस्य समर्पणं तां वृत्तां दिकं करे गृही-
त्वा एकभिर्गंधाक्षतपुष्पपुंगीफलद्रव्यतां वृत्तयज्ञोपवीतमालावासौलंकरणैः ॥ करिष्ये मा-
तामहिषीदानप्रतिगृह्यत्वा महं वृत्तं ॥ वृत्तं ॥ महिषीसुवर्णाभ्रं गादिभिविभूष्य रक्तवस्त्रं
तत्पृष्ट्वा ॥ अथेह ॥ असुको हं महिषीदानकर्मणः पूर्वागन्धेन ससुताया महिष्याः
पूजनं करिष्ये ससुतायै महिष्यै नमः इति स्नानादितीराजनांतं पूज्य वास्त्राणां च संपूज्य
सुवर्तां हस्ते कृत्वा प्रदक्षिणीकृत्य पृष्ट्वा देशे संकल्प्य ॥ अथेह ॥ अहं सकलपापक्षयदा-
रायुष्यप्राप्तिकामः ॥ यथा कृतफला वा प्रये श्रीदेवतापीतयेश निरुत सर्वारिहृनिवृत्त्य-
र्थं शनिप्रति ये इमां महिषीस्वर्णाभ्रं गीरौ प्यसुरां सुवर्णातिलकाले कृतमालां घृणवि

भूषितां रक्तवस्त्रां तां तां स्रक्षो ह नापि ह्वा कृषीठको पेतां स प्रवा न्य पुतां स सुतां य म दैव तां अमु
 क गोत्रायाः मुक वेदाभ्यायिने अमुक शर्म लो बाल राय नु भ्यं संप्रद दे दान वा क्यं ॥ इडा दिलो
 कपाला नां या राज्य महिषी शुभा ॥ महिषी दान माहात्म्यात्ता लु ते सर्व काम दा ॥ धर्म राजस्य सा
 हाय्ये यस्या युत्रः प्रतिष्ठितं ॥ महिषा सुरस्य जननी या सा लु सरदा ममः ॥ कृतस्य महिषी दा
 न कर्मणा सांगता सिध्य थं ॥ इदं सुवरां बाल राय नु भ्यं संप्रद दे ॐ तत्स न्न मम को दा दि
 ति पठेत् ॥ दक्षिणा संकल्प देया ॥ प्रतिगुरुः स्मृतस्तस्या पृष्ठदेशे स्वयं भुवेति ॥ इति महि
 षी दान विधिः ॥ अथ वस्त्र दानम् ॥ वस्त्राणां पूजा दिविधा यः ॥ अथै हं ॐ अमुको हं सो म
 लोकाधिकरण क स्वदार निरतं त्व सुवस्त्र त्व सुवेष त्व भवन कामः स्वर्ग लोके म हित त्व काम इ
 दं कार्पातिक वस्त्र वृहस्पति दैव तं अमुक गोत्रायाः मुक शर्म लो बाल राय नु भ्यं म ह संप्रद दे

ॐ तत्सन्नमम दानवाक्यं शरणं सर्वलोकानां लज्जाधारक्षरं परं श्रुवेषवा शेषस्मात्वं वासः
शान्तिप्रयत्न मे इति वस्त्रदानं अथ तूलवस्त्रदानम् वस्त्रवासा पूजादिविधाय अहंकार्य
सिकवस्त्रदानफलदशगुणाधिकफलकाम इति तूलवस्त्रदानं हस्तदि दैवतं अमुकगोत्राया
मुकशर्मणो वासा यनुभ्यं संप्रददे ॐ तत्सन्नमम दानवाक्यं -----

----- इति तूलवस्त्रदानं अथ दासी
दानं ॥ अथ हेत्यादि ० अमुकशर्मणि श्रीपरमेश्वर प्रीत्यर्थं वस्त्रसुवर्णालंकारादिसहिता
पुष्पाद्यर्चनां प्रजापतिदेवतां इमां दासी अमुकगोत्रायां मुकशर्मणो वासा यदास्ये तत्त
न्नमम दासी दानवाक्यं ॥ इयं दासी मया नुभ्यं श्रीवत्स प्रतिपादिता ॥ नवकर्मकरी भोग्या य

थैलं भद्रमस्तु मे इति दासी मया विधि ॥ अथ पितृहेजातरजस्वलाशात्रीः पितृगृहे कन्याप्रथ
 मरजोदोषहरणशान्ति ॥ केवि वाराहपु राणो क्तात्पायनविधानमूलकत्वेन लिखितान
 त्रदेवतागणेशति किबुद्धि इंद इत्ता रणो श्री विष्णु एषते पां पति मां कृत्वा ॥ पूजयेत् ॥ अ
 ग्निस्थापयित्वा आज्यभांगान्ते गणानां तेति विप्रेशय अष्टाविंशति आजति होमः ॥ अमुमे
 अम्बिके इति सिद्धुद्धि इति इत्ता रणो इदं विष्णु चक्रमे इति विष्णवे ॥ श्रीभ्रत इति श्रियो ततो
 गृहाणां प्रत्येकमष्टाविंशतिसंख्यया कृत्वा स्विष्टकृद् होमः विप्रेशान्संपूज्य बलिदानं पूर्णाज
 ति पूर्णपात्रदानं आचार्यपि गोबस्त्रहिरण्यमूर्तिदानं द्वा स्रणभोजन इति क्रमः आदौ द
 पंपुज्यात्मा बभ्य कर्मपात्रं रचयित्वा संकल्पः अथैह अमुको हं पितृगृहे कन्यायाः जातप्र
 मरजोदर्शनस्तु चितारिष्टनिवृत्त्यर्थं करिष्य माहाशान्तिकर्मणि पूर्वगित्वेन भगवतो गणेशस्य

गणपतिसहितगौर्प्यादिषोडशमातृणां च पूजनं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य गणेशपूजामातृपूज
ने विधाय पुष्पाहं वा च यित्वा आवाप्य बुधवारं रं कृत्वा आचार्ये विद्यां पंचभूतसंस्कारपूर्व
कमग्नि संस्थाप्या वासवेद्या इशाने कलशविधिना कलशं संस्थाप्य तत्र गृहाराण वासुसं पूज्य बु
धवासनादि पयुक्षणां तं कर्म कृत्वा सुवर्णपतिमासु पूर्वोक्तमंत्रैः गणेशं सिद्धिबुद्धि इत्येतादौ
विष्णुं श्रियं आवास्य पतिष्ठाप्य नीरांजनात् संपूज्य वरदानां मानमग्निं आवाह्य स पूज्य
द्वयं न्यागं विधाय आचार्यो वा ज्यभागौ कृत्वा गणानां त्वेति गणेशं अम्बे अम्बिके इति सि
द्धिबुद्धि इत्येतादौ देवता इत्यादि देवाणां इदं विष्णुरिति विष्णुम् ॥ श्रीश्रुत इति श्रियं प्रत्येकम
विंशतिसंख्यया आज्येन कृत्वा गृहमंत्रैश्च यथासंख्यया गृहाराणं होमं विधाय भूरादि न
वाकृति कृत्वा पूर्णपात्रदानात् कर्म कृत्वा आचार्यं संपूज्य तस्मै गोवत्स्य पतिमाहिरण्यादि

दत्वा आग्रावेशरणं कृत्वा भूयसीं दत्वा अभिषेकतिलकं कारयित्वा वासनाभोजयेदिति. इ
 ति शांतिः॥ अथ नवग्रहप्रतिमादानविधिः॥ हस्तदीर्घाघटंगुलौ न्वतां वेदनिर्मायित ५ परि
 वितानादिभिरलंकृत्य वेद्युपरि सूत्रेणानवकोष्ठेषु नवपंकजानि अक्षतैर्निर्मायित ५ परि
 मध्ये नुभास्करं विद्यादित्यादिक्रमेण निर्मिताः आदित्यादिनवग्रहप्रतिमा संस्थाप्य अग्नौ
 तारणं पूर्वपंचामृतेन संस्थाप्य गणेशं संपूज्य प्रधानसंकल्पः॥ अथेह०॥ अमुकशर्मा
 हं दशाविदशांतर्दशागोवरे अष्टकवर्गयत्र कुत्र स्थानं स्थितातां आदित्यादिनवग्रहाणां
 प्रतिमादानं करिष्ये इति संकल्प्य पुराणहं वाचयित्वा प्रतिगृहीत्वा वासनाभोजनार्थादिभिः संपू
 ज्यवरणसामग्रीकरेण गृहीत्वा॥ अभिर्गंधाक्षतादिभिः करिष्यमाणो आदित्यप्रतिमादा
 नप्रतिग्रहार्थं त्वामहंवृणोवृणोस्मि॥ एवं अन्यानपि वृणोत्याह॥ नतो अर्घ्यं संस्थाप्य अथे

ह असुकोहंकरिष्यमाणानवगृहप्रतिमादानकर्मणि आदित्यादिनवगृहाणां आवाहनपू
र्वकं पूजनं करिष्ये तथा कलशे आवाहितस्य वरुणास्य च पूजनं करिष्ये पुरावस्य ब्रह्मा ऋ
षिगायत्री छंदः व्याहृतिनां जमदग्नि भरद्वाजा भृगु ऋषय गायत्री मुक्तिगनुष्टुप् छंदः सति ॥
अग्नि वायु सूर्य्य देवता आदित्यादिनवगृहावाहने वि० रक्तचंदन पुष्पाक्षतैः ॥ ॐ भूर्भू
वत्सुः कलिंगदेशोद्भवकाश्य गोत्ररक्तवर्णसूर्य्य इहागच्छ इति छृति पूजार्थं त्वा मा वा हया
मि आकृतेति मंत्रेणो हति छृति स्थापयेत् ॥ आग्नेयेत्येतद्युष्पाक्षतैः ॥ ॐ भू० यमुना
तीरोद्भव उत्रेयस गोत्र शुक्लवर्णसोम इहागच्छ० इमं देवा इति मंत्रेणो हति छृति स्थाप
येत् दक्षिणोरक्तपुष्पाक्षतैः ॥ ॐ भू० अवन्ति देशोद्भव भारद्वाज गोत्ररक्तवर्ण भौम इहा
गच्छ० अग्निमूर्ध्वेति मंत्रेणो हति छृति स्थापयेत् इक्षानेपीत पुष्पाक्षतैः ॥ ॐ भू० मगधदे

शोद्रव आत्रेये यस्मिन् गोत्रे पितृवर्गविध इहागच्छ ॥ इदं ध्येति मंत्रे रोहतिष्ठेति स्थापयेत् ॥
 उत्तरे पीतपुष्पाक्षतैः ॥ ॐ भू० भोजकटदेशोद्रव भार्गवस गोत्र शुक्लवर्ण शुक्ल इहागच्छ ॥ अन्ना
 त्परिभूत इति मंत्रे रोहतिष्ठेति स्थापयेत् ॥ पश्चिमे कृत्तपुष्पाक्षतैः ॥ ॐ भू० सौराष्ट्रदेशोद्रव
 काश्यप गोत्र कृत्तवर्ण शिने इहागच्छ ॥ शब्दे देवीति मंत्रे रोहतिष्ठेति स्थापयेत् ॥ नैऋते कृत्तपु
 ष्पाक्षतैः ॥ ॐ भू० रादीनां पुरोद्रव पैठिनासि गोत्र कृत्तवर्ण राहो इहागच्छ ॥ शब्दे देवीति मंत्रे
 रोहतिष्ठेति स्थापयेत् ॥ नैऋते कृत्तपुष्पाक्षतैः ॥ ॐ भू० रादीनां पुरोद्रव पैठिनासि गोत्र
 कृत्तवर्ण राहो इहागच्छ ॥ कयानश्रित्र इति मंत्रे रोहतिष्ठेति स्थापयेत् ॥ वायव्ये कृत्तपुष्पा
 क्षतैः ॥ ॐ भू० अंतर्वेदासमुद्रव जैमिनिस गोत्र धूमवर्ण केतव इहागच्छ ॥ केतुं कृत्तवर्ण इति
 मंत्रे रोहतिष्ठेति स्थापयेत् ॥ इसाने वरुणवर्ण स्याप्य एतन्न इति प्रतिष्ठाप्य ॥ ध्या

७५
 २०६

नमः॥ पद्मासनपद्मकरोद्विहारितादिभिर्नवभिः श्लोकैः ॐ आदित्याय नमः इत्यादिनाममंत्रैः पाद्या
शुपचारैः संपूज्यः तत्र चरणवस्त्रचंदनपुष्पाक्षतैः संपूज्य तत्र उक्लृपक्षिपनैवेद्यादिभिर्नवभिः
श्लोकैः ॥ ॐ आदित्याय नमः इत्यादिनाममंत्रैः पाद्याशुपचारैः संपूज्यः तत्र चरणवस्त्रचंद
नपुष्पाक्षतैः संपूज्य तत्र उक्लृपक्षिपनैवेद्यादिभिः संपूज्य तीराजने विधाय प्रणम्य सुखा
तावदाचार्यकर्तृक मन्त्रतो रक्षाबंधने घृतच्छायादर्शनं च विधाय ततो यजमानः उत्तरांग
त्वेन ग्रहाणं पंचोपचारैः संपूज्य ग्रहान् विसृज्य प्रतिमाः संकल्पयेत् ॥ अथेह ० अमुकश
र्माऽहं श्रुतिस्मृतिपु० विशेषतः गोवरेदिषु उद्यस्थानस्थितानां ग्रहाणां उल्लेखने कृत्वा
दशाविंशतिर्दशा गोवरे अष्टकवर्गे पंचकुत्रस्थानस्थितानां आदित्यादिनवग्रहाणां
उद्यस्थानस्थितानां उद्यदोषोपशान्तिपूर्वकं शुभफलप्राप्त्यर्थं शुभस्थानस्थितानां म

शुभफलप्राप्त्यर्थमाः सुपूजिताः सौवर्णी आदित्यादिनवग्रहप्रतिमाः आदित्यादिनवग्रह
 हाणां प्रीत्यै नानागोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो विभज्य दास्ये ॐ नत्स मामा ॥ इति तथा प्रतिमादानप्रति
 ष्ठासिद्धार्थं इदं सुवर्णसुवर्णनिष्कृषीभूतं ५ वं ब्राह्मणाय दास्ये ॐ नत्स नमम ॥ इति सं
 कल्प्य ब्राह्मणाय दद्यात् ॥ न तो भूयसी संकल्प्य ॥ अहं कृतस्य नवग्रहप्रतिमादानकर्मणा
 सां फलप्राप्त्यर्थं तत्पावकृतास्य पूजायासांगफलप्राप्त्यर्थं नूनातिरिक्तपरिपूर्णां ५ मां
 भूयसीं दक्षिणां नानागोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो विभज्य दास्ये नत्स ते ॥ तथा कृतस्य नवग्रहप्रति
 मादानकर्मणासांगलफलप्राप्त्यर्थमादित्यादिनवग्रहाणां प्रीत्यै यथोपपन्ने नानेनाच
 ब्राह्मणाभोजविष्ये शुभिषेकतिलकाक्षतारोपनाशीर्गृहाणं वकुर्वन् ॥ न तक्षेत्रपा
 लबलिदानं ॥ इति नवग्रहप्रतिमादानविधिः ॥ ॥ नवग्रहप्रतिमाः ध्यानभोक्ताः दान

मंशश्च पपासनं पमकरो हि० १ श्वेतावरः श्वेतवपुः कि० २ रक्तावरः सुवपुः ॥ ३ ॥ पीतावरः पी
तवपुः ॥ ४ ॥ पीतावरः पीत० वपुः भुजो देव० ॥ ५ ॥ श्वेतावरः श्वेतवपुः ॥ ६ ॥ नीलवपुः नील० ॥ ७ ॥ नीलो
वरो नील० ॥ ८ ॥ धूम्रो दिवाज्वरः दोगदा० ॥ ९ ॥ सतैर्ध्यात्वा सतैरेव मंत्रैः प्रतिमा क्रमेण वास्तवो
भ्यो दद्यात् नवगुहाराणां क्रमेण चंदनं ॥ सूर्याय रक्तचंदनं ॥ १ ॥ सोमाय श्वेतचंदनं ॥ २ ॥ भौमा
यरक्तचंदनं ॥ ३ ॥ शुक्राय पीतचंदनं ॥ ४ ॥ बृहस्पतये पीतचंदनं ॥ ५ ॥ मुक्त्याय श्वेतचंदनं ॥ ६ ॥ शनये अग
स्त्यचंदनं ॥ ७ ॥ राहवे अगस्त्यचंदनं ॥ ८ ॥ कृतवे अगस्त्यचंदनं ॥ ९ ॥ धूपक्रमः गुगुलु ॥ १ ॥ घृताक्षत ॥ २ ॥
घृतशालनिष्पत्ति ॥ ३ ॥ अगस्त्य ॥ ४ ॥ शिलारस ॥ ५ ॥ विल्वमज्जागरु ॥ ६ ॥ गुग्गुलाक्षत ॥ ७ ॥
लाक्षा ॥ ८ ॥ नैवेद्यक्रमः १ गुग्गुलुचंदनं ॥ २ ॥ घृतपायसं ॥ ३ ॥ मसूरान्नं ॥ ४ ॥ क्षीरोदनम् ॥ ५ ॥
दध्नीदनम् ॥ ६ ॥ घृतोदनं ॥ ७ ॥ उद्धतिलकृशरतंडुलम् ॥ ८ ॥ पायसं च कवटकम् ॥ ९ ॥

अजमांसानि ॥ इति यथोक्तनैवेद्यक्रमः ॥

॥ ॐ नमो शास्त्रं नमः ॥

अथ मूलाश्लेषासर्वशांत्युपयोगी गोमुखप्रसवविधिः ॥ यजमानउद्गाद्योगहोशंसंपू
ज्यप्रधानसंकल्पं कृत्वा यथादेशकालौ संकीर्त्य ० अमुकोहं अमुकराशौ बलिकस्याऽमु
ककालोत्पत्तिस्त्वित्तत्पारिष्टतिवृत्तयेऽमुकशान्तिककर्मता पूर्वांगत्वेन सकलमंग
लाभिरुदये सखाभ्युदयावाप्तवेगता पतिसहितगौर्यादिबोडशमात्तरां पूजनम
हं करिष्ये इति संकल्प्य पूर्वार्द्धरित्यामात्तपूजाभ्युदयिकपुण्याहवाचनानिविधाय
आवाप्यंत्राह्वयान् ॥ अमुकोहं अमुकराशौ बलिकस्य करिष्यमाता गोमुखप्रसवक
र्मणि आवाप्यकर्मकेर्जुं आवाप्यस्वपूजनं वरणां करिष्ये इति संकल्प्य ॥ बालरां उत्त
दिभिः संपूज्य वराहयान् ॥ एभिर्गंधाक्षतैश्च पूगी फलद्रव्यतान्मूलमालावात्सोलेक

७५:
२०८

रतौ गोमुखप्रसवकर्मणि आवाय्यकर्मकर्तुं आवाय्यत्वेन त्वामहं व्रतो व्रतो स्मी आवा
य्यस्तु यथा ० पेचित आवाय्यो गुरुये सान दिभागे गोमयो पलिप्रेदेशे भवेत्तपंकजं नि
र्मायतत्रयथाशक्तिर्वीहि निक्षिप्यते पुनर्वत्सूयं निवायतत्र रक्तवस्त्रमास्ति व्यतत्रति
लादत्वा तिलगर्भयुतं शिशुं प्राश्नत्तकं प्रत्यक्षं पादं कृत्वा ससूयं शिशुं रक्तसूत्रेण वेष्ट
यित्वा शिरसमिषे गोमुखमानीय प्रसवं भावयित्वा विलुप्यो निं कल्पयितुं त्वष्टा नृपा
णि पिंशतु आसि श्रुतु प्रजापतिर्पातागर्भं तुते ॥ १ ॥ गर्भं देहि सिनीवालि गर्भं देहि सरस्व
ति ॥ गर्भं देहि उष्यतौ देवा वायस्तां पुत्करस्वजौ ॥ ॐ हिरण्यमयि अरणीयं निमं धनो ज
श्चिना नगर्भं हवामदेहे दशमे मासि सूनवे पुमांसौ मित्रावरुणौ पुमा ० सावश्चिना
वुभौ पुमानग्निश्च वायुश्च पुमानाभस्ते वोदरे पुमा ० सम्युत्र विदस्व पुमाननुजायता

मिति गवामंगेषु तिष्ठति भुवना निचतुर्दशयस्मात्तस्माच्चिद्वं मे स्यादिह लोके परत्र च इत्य
नेन गोसर्वाङ्गानि बालकेन स्पर्शयेत् तत आवाप्य विष्णोः श्रेष्ठेन रूपेणाय स्यान्नाय्या ग
वीत्याम् पुमासं पुत्रानावेहि दशमे मासि सूतवे ॥ इति मंत्रेण बालकं गोजघनस्थायैत
न्मात्रे दद्यात् ततो माता गोमुखं पश्यन्तमा नीयन्तं बालकं पित्रे दद्यात् पिता च मात्रे दद्या
त् भूमौ नववस्त्रे पुत्रं स्थाप्य पुत्रस्य मुखं पश्येत् तत पिता आपो हिष्टेति मंत्रैः शिशुपञ्च
गव्येनोभिषिञ्चेत् आपो हिष्टेति तिसृणां सिद्धिं दीपयन् पिता यत्री छं आपो दे० उर
भिषेचने वि० उं आपो हिष्टे ॥ १ ॥ उं उं यो वः शिवतमो ॥ २ ॥ उं तस्मै उरंगमा ॥ ३
इति मंत्रैरभिषिञ्च्य उं उं गा दक्षा संभव सिद्ध दद्यादभिजायसे आत्मा वै पुत्रनामासि
संजीवशरदः शतमिति मंत्रेण त्रिभिर्जिह्वैरेतन्मोक्षं प्राप्नुयाद्वा राक्षसापराहं वा वयिन्वा

उक्तः
२०५

गोदानविधिनांतां गोआचार्याय दद्यात् **ततः** आचार्यो देशकालौ संकीर्त्य गोमुखप्रसंगात्
होमं करिष्ये इति संकल्प्य पंचभूसंस्कारपूर्वकमग्निं स्थापयेत् **ततो** यजमानो गोमुख
प्रसवकर्मणि बुधकर्मकर्तुं बाललास्या पूजनं वरणां व करिष्ये बुधला मर्थादिभिः सं
पूज्य **एभिश्च** तागंधादिभिः **॥** गोमुखप्रसवांगहोमकर्मणि कृताकृता वेक्षणा यबुधत्वे
न त्वामहं नृणो नृतोस्मीति प्रमुक्तिः यथावत् नृमुखे **॥** इति प्रार्थयेत् **ततः** आचार्यो जे
नेरीशाने कलशं संस्थाप्य रक्षां विधाय तं स्मिन्नृणा सहिता दित्यादि नवगुहाधिदेवता
पुत्रधिदेवता विनायकादि पंचलोकपाले जादि दशदिग्यो लक्ष्म्याधिपतिवोस्तोष्य
तिसहिता नावाप्यप्रतिष्ठाप्य भ्यात्वा यथामिलितो पचारैः संपूज्य प्रार्थ्य बुधोपदेशना
यासादंतांते विशेपोपकलयं **॥** मध्याह्नद्वयं ततः पवित्रकरणादिपुंक्षणां तं कं

मरुत्वाग्नेरीशानभागैकलशंस्थापयेत् यथाभुवंस्पृष्ट्वा ॐ षडय इति ध्यान्मानिनिक्षिप्य
 कलशविधिनाकलशंस्थाप्य प्रतिष्ठाप्य तत्र पंचगव्यतिलान् क्षीरदुग्धमकषायं पंचरत्नादि
 कंतत्र नैत्रैः निक्षिपेत् ॥ तत्र धान्यपूरार्थांश्चोपरिताम्रादिस्थालीं संस्थाप्य तत्र पंचा
 मृतजालिताः विष्णुवलिनयक्षमहताप्रतिमाः सुवर्णमयीः संस्थाप्य पूजनसंक
 ल्पं विधाय प्रतिष्ठाप्य ध्यायेत् ॥ तत्रादौ विष्णुं ध्यायेत् ॥ ए दक्षिणो दक्षिणां चः कर
 दारभ्य नित्यं शः विष्णुकोमोदकीपद्मशंखचक्रधरः क्रमात् ॥ वरुणाभ्यानम् ॥ ना
 गपाशधरः स्वर्णभूषणपद्मिनीप्रियम्बरुणो वृषपतिः स्वर्णवर्णो मंकरवाहनः
 यक्षमहताभ्यानं वल्लभरुपाशिरत्नं गुगुनतल्यकुटिहयम् ॥ सुतापानरुदायुक्तं स्वर्ण
 स्तेयकयभुजद्वयं तत्संयोगी पदद्वंद्वमंगप्रत्यंगपातकेंडपपातकरो मातां रक्तः

७५
 २१०

भुश्मभूलोचनं खद्रुच मधरं कृष्णं ध्यायेद्यक्षमहं नरः ॥ इति ध्यात्वा न द्विलो इति मंत्रं
 त्रेण विष्णुं इमं मे वरुणः ॥ इति वरुणः ॥ ॐ यक्षमहं ते नम इति नाम मंत्रं त्रेण यक्षमहं
 वसं पूज्य फलपुष्पोपशोभितं वितानं समर्प्य वक्षमाणा मंत्रं ॥ तं कुंभं स्पृष्ट्वा भिमंत्र
 येत् ॥ यथा यथ इंद्रेति षण्मासा भागवत्तद्विष्णुं हृदि दृष्ट्वा देवता कुंभाभिमंत्रो
 विः ॥ ॐ यत्त इत्युभयामहेततो नो अभयं कृधि मय वंछुं धितवत्तन्न उतिमिवि
 द्विषो विमधोजहि ॥ १ ॥ ॐ त्वं हिराक्षस्य ते राधं सोमहक्षयस्याहि विधन्तः ॥ तत्त्वा विध
 मय निद्रा गतिर्वरा सुता वंतो हवामहे ॥ २ ॥ ॐ इन्द्रः स्वतनुवन्न हारया रस्या नो वरेण्य
 स नो रक्षिषन्न रमं स मध्यमं स पश्यात्पातु नः पुरः ॥ ३ ॥ ॐ त्वन्नः पश्या दधरा उत्त
 रा पुरः इत्युनिषा हि विश्वत आरेऽस्मत्कृणु हि दैव्यं भये मारं हेति देवी ॥ ४ ॥

ॐ आ पा शा भवस्य इदं त्वत्परे च न ॥ विश्वा च नो जरि न सत्यते दिवान कंचरक्षि ष ॥
 ॥ ५ ॥ ॐ प्र भं गी शूरो मय वा तु विमयः संवि लो वि र्या यं कं ड भा ते वा हू वृ च हा शत क्र तो
 नि पा व गुं मि मि क्षि तु ॥ ८ ॥ इति कुंभ म भि सं आ ग्निं प्रति स्ताप्य संपूज्य ॥ यज माने न दु व्य
 त्या गं का रयेत् ॥ अथेह ॥ अमु को हं अमु क कर्म णः पूर्वा गत्वे न गो मुख प्र स वां ग हो
 म कर्म णि द मा ज्य मा शो रा ज्य भा ग दे व ता भ्यः स मु दि त द क्षि म ध्या ज दु व्य म द्यः प्र त्य
 चं अ ह स सं त्व या वि स्म वे व रु णा य प्र त्य चं आ दि त्या दि न व गु हे भ्यः अ धि दे व ता भ्यः
 प्र त्य धि दे व ता भ्यो वि ना य का दि पं च लो क पा ले भ्य इं द्रा दि द श दि ग्पा ले भ्यः ॥ प्र त्य च म
 हा ह स सं त्व या क्षे त्रा धि प त ये वा स्तो म्य त ये वा हा ह स सं त्व या शे षं स्वि ह रु ते आ ज्यं
 म हा व्या हृ ति दे व ता भ्यः सर्व प्रा य चित्त दे भ्योऽ न वे पु जा प त ये व म या परि त्य क्तं यथा

५०

७५
२११

द्वौ
दैवतमस्तु तत्सत् इति इव्यत्तागं विधाय ब्रह्मणो रक्ष आचाप्य आद्या एव भागौ कृत्वा
प्रधान होमं कुर्यात् ॥ आपो हि ह्येति तिसृणां सिद्धिं क्षीपन् ० गायत्री छ ० आपो दे० द
क्षि मध्याज्य होमे वि० ॥ ॐ आपो हि ह्यमवो भुवस्तान इ० स्वाहा ॥ इदं मध्यः पोवः शिव
तमोरसस्तु ० स्वाहा ॥ इदं मध्यः ॥ ॐ तस्माः अरंगमाव ० स्वाहा ॥ इदं मध्यः ॐ असुतो
मति मेधातिथिः ० अनुष्टुप् ० आपो दे० दक्षि म० होमे वि० ॐ असुतो मोऽअ
बुवीदन्न भिश्चानि मेघजा उग्निरव विश्वशं भुवमाप शुविश्व मेघजी स्वाहाः ॥ इदं म
ध्यः ॥ तद्विलो रिति मेधातिथिः ० विर्गायत्री छ ० विलुर्दे० ॐ तद्विलोः परमं प० स्वा
हा ॥ इदं विलवेऽअक्षिभ्यामिति षणां विवृणायता ० अनुष्टुप् ० यक्ष्महादेवता

दक्षि म० हो मे वि०॥ उ० उ० अक्षिभ्यां ते ना सिकाभ्यां कर्णाभ्यां दध्नुका दधि॥ यक्ष्मी शीर्ष रथ मलि
 का जिह्वा या विवृहा मिते स्वाहा॥ इदं यक्ष्म घ्ने॥ उ० गु वा भ्यस्त उल्लिहा भ्यः की कसाभ्यो अ
 उक्तात् यक्ष्मं रोषं राय मं साभ्यां बाहुभ्यां विवृहा मिते स्वाहा॥ इदं य० उ० आ त्रे भ्यस्ते
 गुदाभ्यो वनिष्ठे हृदया दधि॥ यक्ष्म म तस्त्राभ्यां य कसा सिभ्यो विवृहा मिते स्वाहा०॥ इ
 दं य० उ० उ० अक्षिभ्यां अष्टिवज्रां पार्श्विभ्यां प्रपदाभ्यां यक्ष्मं श्रोणिभ्यां भासदाङ्गं॥ स त्वा
 विवृहा मिते स्वाहा॥ इदं य० उ० मे हता घने करणा ध्वो मभ्यस्ते नखेभ्यः यक्ष्मं सर्व
 स्मादात्मनस्तमिदं विवृहा मिते स्वाहा० इदं य० उ० उ० अङ्गा दङ्गा ध्वो लो लो लो जातं प
 र्वणि पर्वणि यक्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं विवृहा मिते स्वाहा॥ इदं यक्ष्म घ्ने॥ इति द

क्षिमध्याज्यद्वयं समुदितं कृत्वा आत्मेनेत्यादिमंत्रैर्गृहादिदेवताप्रत्यधिदेवताविनाय
 कादिपंचलोकपालैर्जादिदशदिक्पालत्राधिपत्याद्युद्देश्यक होमं तन्मंत्रैस्त्वया स
 मुदितदधिमध्याज्यद्वयेण त्विष्टकृतं कृत्वा बुध्ना न्वारब्धो व्याहृति होमं सर्वप्रायचित्तं
 विधाय संश्रवणाशनादिपूर्णापात्रदानांतं कर्म कृत्वा पूर्णाहुतिं विधाय विभूतिधा
 रणं कृत्वा होमदक्षिणा माचार्थ्ये बुध्ना दत्त्वा उत्तरांगत्वेन आवाहित देवताः स
 पूज्य विसृज्य ॥ गच्छ गच्छेत्पत्तिं विसृज्य ॥ प्रतिमा संकल्प्य आचार्यार्थे दत्त्वा दान
 प्रतिष्ठांगत्वेन सुवर्णादिद्वयं दत्त्वा गोमुखः प्रसवकर्मणि सागुत्तरार्थे गवादि क
 माचार्यार्थे दत्त्वा गृहाणां प्रीतये सुवर्णादि संकल्प्य बुध्ना दत्त्वा दद्यात्ततो भूयसी
 संकल्प्य ॥ अथेह उपसृज्य शुभ फाल प्राप्त्यर्थं करिष्यमाणाः शुक्रशान्ति क

कर्मणाः पूर्वो गत्वेन कृतस्य गोमुखः प्रसवकर्मणाः सांगुण्या धेनुतैतत्कर्मणि कलशे आधा-
 हिता नो वरुणा सहिता दित्या दिनकगुहासा पूजनस्य सांगुण्या धेनुतैतत्कर्मणि
 सुवर्णा प्रतिमासु विष्णुवरुणायश्मप्रां पूजायाः सांगुण्या धेनुतैतत्कर्मणि
 नाना गोत्रेभ्यो ब्राह्मणैर्भ्यो विभज्य दास्ये ॥ ॐ तत्सत् नमः ॥ नथो यथोपपन्नैर्नानैर्नय-
 था संख्याशुभं भोजयिष्ये ॥ इति संकल्पं कृत्वा ॥ आज्यावलोकने दिधाय
 अभिषेकादिमंत्रपाठं कारयिष्ये ॥ यस्य स्मृतेति पठेत् ॥ इति सर्वशांस्तुपयोगिगोमुखप्रस-
 वविधिः मयूषशौनकः ॥ अथ तसंप्रवक्ष्यामि मूलजातहिताय वै मातापित्रोर्धनस्यापि
 कूलस्यापि हिताय च ॥ मागो वामूलजातस्य स्यादहोष्टासु दर्शने ॥ अभुक्तमूलजातानां परि-
 पो गोविधीयते ॥ अदर्शनाद्वापि पितुः सनुतिष्ठेत्समाह्वयं ॥ एवं दुहितरि शोक्ते मूलजायां

७५:
 २१३

फलं बुधैः कन्यायां विशेषः ॥ न कलाहंति मूलक्षेपितरं मानरं तथा मूलजा श्वसुरं हंति.
मूलजाश्च पुरांगनाः माहेदजा गुजे हंति देवरं तु द्विदेवजा ॥ शान्तिर्वापुष्करावेत्यातर्हि दो
षो न कचनेति ॥ मुख्यकाले प्रवक्ष्यामि शान्ति होमस्य यत्नतः ॥ जातस्य द्वादशाहे वा जन्मार्धे
वा शुभे दिने ॥ समासके द्वादशाब्दे कुप्यांति कमादरात् ॥ यदेव शान्तिकं कुर्यात्कर्म तत्र
प्रवक्ष्यामि हे संसृते पुण्यदेशे तु मंडपकारयेद्बुधः ॥ पुण्याभिर्मन्त्रिणैस्तोयैः प्राक्षितायां शितौ
तता तत्रोदकुंभं सु ॥ तल्लक्षणं रक्ते वरा विवर्जितं सुवर्तलं वनिर्लिङ्गं पूरयेत्त्रिमलांभसा वस्त्रा
वगुं हितं कुर्यात्पूरयेत्तीर्थवारिणा कूर्चं हेमसमायुक्तं च तपस्त्रयशोभितं स्वस्तिकोप
रि चिन्मस्य सक्षीरिद्रुमपत्रवंदोरावाहिम्बनिक्षिप्य ईशान्यां च निधापयेत् ॥ पंचरत्नानि
निक्षिप्य सर्वेष्वधिसमं चित्तमा ॥ अर्चितं गंधपुष्पाद्यैश्चैरुदं च स्पृशेत्तु पितृ ॥ पञ्चग

सहितं सम्यग्जपेद्देहसु संख्यया तत्कृत्वा सुकृतैर्विखंडो गारुडसामभिः एकादशाष्टि
 ओकसंख्यया शक्तितो जपेत् ॥ तत्राप्रतिरथं सूक्तं शतं रुद्रानुवाककं रक्षामंत्रं तथा पुष्प
 रक्षो घ्नं वस्यं शंभुपेत् ॥ त्रैयं वक्रं जपेत्सम्यग्गच्छेत्तत्तत्सहस्रकं ॥ एकवारं तथा वापि पावमा
 नीस्यं जपेत् ॥ जपस्य पंचकुंभासु ह्येवं वा तदलाभतः ॥ श्रीरुद्रस्यैककुंभश्च सर्वसूक्तानि त
 त्रतु तथा मंत्रं शुभं कुंभं पूर्वोक्तैर्लक्षतैर्घृतं वतुः प्रसवस्तं कुर्व्यात्पंचवक्रं तु तद्वेत् ॥ अत्रा
 यं सांप्रदायिकार्थः ॥ आद्यपक्षे षड्कुभाः ॥ एको रुद्रस्य तस्मिन् शतं रुद्रियं रुद्रसूक्तानि
 सामानि जप्त्वा निःशमिषे कार्थं पंचकुंभाः ॥ तत्र पूर्वदिक्कुंभं वतु ह्येतत्राप्रतिरथमित्या
 दिना सूक्तं वतु ह्यजपविधिः ॥ मध्ये अं वक्रं जप पावमानी जपविधिः एवं पंचकुंभा शक्तौ
 वतुः प्रसववत् एक एव ह्यमिति द्वित्वं रुद्रकुंभमादाय ॥ अतएव श्रीरुद्रस्येति श्लो

गुरुः
 २१४

कार्दैनरुद्रकंभएका पूर्वोक्तद्वित्वसंख्या पूरणा यानूयते चतुः पञ्चवरा एव नु पंचकुंभस्था
ने विधियते एवं पंचवक्त्रं नु न द्वेदिति पंचवक्त्रोक्तिरेव नु पञ्चवरा स्यात् पंचकुंभस्थाना
पत्या संगच्छते वस्त्रावगुंठितं कुर्व्यात्पूरयेति र्थकारिणा पंचरत्नसमा युक्तमात्र पञ्चवक्त्रं संयुतं ग
जा श्वरण्यावालीकसंगमा गो कुला गजान् राजहारे पवेशाच्च मृदमा नीयति क्षिपेत् कुंभस्थ
ने ऋते देशे होमस्थानं प्रकल्पयेत् गोमया लेपिते देशे कुर्व्यात्थंडिलमुत्तमं कृत्वाग्निमुत्प
पय्यन्तं मुद्गैरेवादिस्वशाखया पूर्या पात्रनिधानां तं कृत्वा पूजां समाचरेत् नक्षत्रदेवता
सर्वसुवर्णं न पु यत्नतः निष्कृमात्रेण कार्दैन पादेनाथ स्वशक्तितः प्रतिमां लक्षणां पे
मांकारयित्वा विवक्षणा यद्वा मूल्यं सुवर्णं स्यात्पयित्वा प्र पूजयेत् सुवर्णं सर्वदेव
त्वं सर्वदेवात्मको नल सर्वदेवात्मको विप्र सर्वदेव मयो हरिः स स्मरेन्नि ऋतिं श्यामं सुसु

खं नरवा हनं रक्षोधिपं रूह हस्तं दिवा भरता भूषितं प्रतिमा पूजनार्थाय वस्त्रं पुष्पं पुष्पा
 पथे तं ॥ पंकजं कारयेत् ५ मोरता भंडी हितं ५ मं ॥ वतुर्विशदलोपेतं शुक्लं शंकटिकान्वितं
 नस्योपरि न्यसेत्पात्रं सौवर्णं रौप्यं मन्मथं ॥ शुद्धवस्त्रेन संछाद्य तत्र मूलानि ॥ विधेत् ॥
 मूलानि शतमूलानि तदभावे विष्णुक्रांता सहदेवी शतावरी तुलसी मूलनामानि गृहीयात्
 शताभावे विशेषतः ॥ तीर्थं त्रिपंचगं च सर्वेष्वप्यक्षकां च न यथा संभवतो वापि ग्राह्यं
 लशतं शुभं ॥ वीरत्वचा समेतं तच्छुतं छिद्रं पठेत् सत् ॥ स्थापयेत् कर्णिकामध्ये ॥ वस्त्रगंधा
 यलं कृतं ॥ पूर्वहेमजलोपेतं कुंकुमौषधि संशुतं ॥ कुंभोपरि न्यसेत् विद्यामूलं नक्षत्र
 देवता ॥ उपविष्टः प्रविष्टो यदक्षिणोत्तरदेशयो ॥ उपविष्टो यजेदादौ ज्येष्ठानक्षत्रदे
 वतं ॥ तथा उपविष्टो यजेत् देवतां शुभं उत्तराषाढादिअनुराधांतमवर्षयेत् ॥ इति

शिशानपर्वतं पूर्वाषाढश्च देवतं ॥ स्वलिगोक्तैश्च मंत्रैश्च प्रधानादीषु पूजयेत् ॥ पंचामृत
नेन संस्त्राप्य आवासाथ समर्चयेत् ॥ उपचारैषोऽशमियद्वापंचोपचारकैः रक्तचंदनगं
धाद्यैः पुष्पैरुत्सृज्योदिति ॥ मेषमृगादिधूपैश्च घृतदीपैस्तथैव च सुरापोलिकमांसा
द्यैर्नैवेद्यैरोदनादिभिः ॥ मत्स्यमांससुरादिनीवास्त्राण्येव विवर्जयेत् ॥ सुरास्थानेषु दातव्यं
क्षीरं सैध्वमिस्त्रितं ॥ पायसं लवणोपेतं सुरास्थानेषु प्रकल्पयेत् ॥ उक्तगंधाद्यलाभे तु
यथा लाभं प्रकल्पयेत् ॥ पुण्यांतं तु समभ्यर्च्य होमं कुर्व्याद्यथोदितं निर्वाप्य प्रोक्षणादी
निवर्तेत कुर्व्याद्यथोदितं ॥ हविर्गृहीत्वा विधिवन्नैः ऋत्येन ऋचा जुनेत् ॥ मोषात् पशुपद
नियतं देवातिवापुनः ॥ पायसं घृतसंमिश्रं जुनेदहोत्रं रश्मिम् ॥ समिदाज्यवरुण्यश्च
छक्लिनं शल्यया जुनेत् ॥ अग्निदेवतयोर्वापि जुहुयात्स्वयमंत्रतः ॥ वतुर्ध्वं न नमो नैः ॥

स्वाहो नैः स्वस्व मंत्रकैः ॥ नक्षत्र देवताभ्यश्च पायसे न तु होमयेत् ॥ कुंडे चेति पंचदशभिर्जुहुयात् ॥
 शरंततः ॥ गायत्र्या जातवेदसे अंबकमिति क्रमात् ॥ सीरायुज्यंतिताममिवास्तौ व्यत्ययमग्ने
 नयः ॥ क्षेत्रस्य पतिना गृहसमिन्हृतं तथैव यः ॥ धीसूक्तेन तथा विद्वान्समिदाज्यवरक्रमा
 त् ॥ अष्टोत्तरशतं वापि अष्टाविंशतिभिर्क्रमात् ॥ अष्टाष्टसंख्यया वापि जुहुयात् ॥ क्रिती
 वृधः त्वन्नः सोमेति पायसं जुहुयात् ॥ त्रयोदश ॥ वनमृहीतमाज्यं च याते रुद्रेति मंत्रतः ॥ सु
 वेणु जुहुयादाज्यं महाव्याहृतिभिः क्रमात् ॥ जुह्यात्विष्टं कृतं पञ्चाग्राय वित्राजती कृतं नैः
 समुद्रादिति सूक्तेन प्राजापत्यं च वा तथो ॥ पूर्णाद्विंशत्तनेति मंत्रैः पूर्णा कृतिं कृतं नैः ॥
 होमशेषसमाप्याथ वहि मातेषु दधुवः ॥ कुंभाभिर्मंत्रां कुर्व्यादक्षितो नाभिर्मंत्रयेत् ॥
 मन्त्रपुत्रशमनाय जपेच्चैयं वक्रं शतं ॥ रुद्रकुंभोक्तमार्गेण रुद्रकुंभस्य शंभुपेत् ॥ दूषे

७८ः
 २१६

दद्यात्प्रयत्नं ॥ इतिरेभ्योपिविप्रेभ्योश्चादद्याच्चदक्षिणां ॥ उक्तालाभेनतोदद्यादावाव्यवृत्तम्
 विजातं तन्मूलं यदातयंश्चावापप्रदापयेत् ॥ आवाव्यवृत्तदद्यात्तद्वृत्तलोभवेत् ॥
 सदस्यायवृत्तलोभमविवृत्तप्रतद्वृत्तकंगृहीयादाक्षिणांलेभ्यः प्राणामाथधेमापयेत् ॥
 दद्यादन्तपावलादिबुद्ध्यालोभोजयेत्तं ॥ उक्तालाभेनतिपंचासद्वृत्तकंगृहीतभावत् ॥ सर्व
 शांतेभ्यः पदं नृणां सारं सशिष्यस्तथा ॥ गृह्यक्षमापयेद्विद्वान्निमृतिः प्रियतामिति ॥ वि
 जनेचरिते तस्मिन्नेतन्ति भवेत्कुर्वेगं उक्तेष्वेवमेव स्यात्सुष्यायेद्येवमेवतु ॥ समासके
 दद्याहेतुयति

५१७

इति शौनमयपेशोनकोक्तो मूलशान्तिविधिः ॥
 आवसोभेतपत्रे तिथ्याचन्द्रार्द्रवृक्षविलिखति कुकर
 कुवाचारिभवति तथा भ्रष्टवर्णादि लोपोक्षतयोमेष
 नकांड ॥ ॥ शुभम् ॥

७५
 २१७

ASHA ARCHIVES 3703